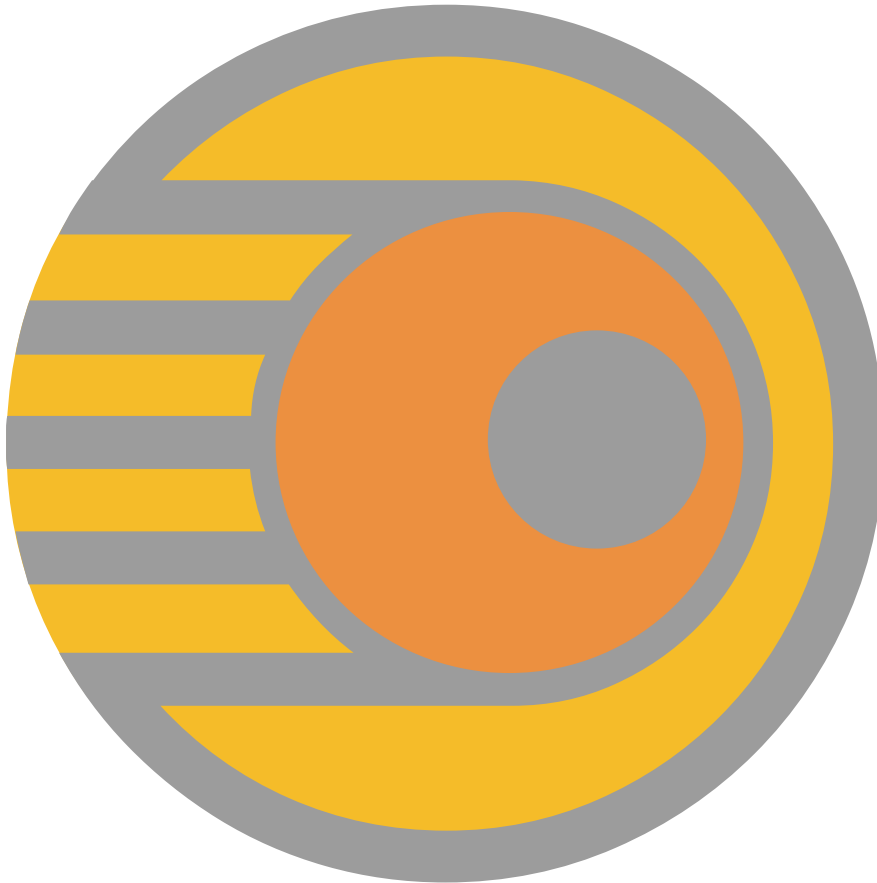

REDOVISAR

2005:4

Det ekonomiska utfallet inom det allmänna pensionssystemet under de senaste 10 åren

Inledning och sammanfattning

Försäkringskassan har i regleringsbrevet för budgetår 2005 fått följande uppdrag: *Försäkringskassan skall redovisa utvecklingen av det ekonomiska utfallet efter skatt inom pensionssystemet under de senaste 10 åren. Uppdraget skall redovisas senast den 1 juni 2005.* Motsvarande uppdrag gavs till Riksförsäkringsverket i föregående års regleringsbrev. Denna PM är en uppdatering av den rapport som lämnades som svar på 2004 års uppdrag (dnr 4670/04).

Uppdragets syfte är att belysa hur regelförändringar i det allmänna pensionssystemet påverkat den ekonomiska utvecklingen för olika typfall inom ålderspensionärskollektivet under perioden 1995–2004. Beräkningar har gjorts för fyra ensamstående pensionärer med olika antal ATP-poäng samt för fyra pensionärspär. Studien har begränsats till att gälla pensionsinkomster från det allmänna pensionssystemet samt bostadstillägg. Efterlevandepensioner har inte tagits med, trots att många kvinnor med ålderspension även erhåller änkepension. Avtalspensioner och eventuella inkomster från privat pensionssparande ingår inte heller. Situationen för pensionstagare kan också se mycket olika ut beroende på var i landet man bor. Både skattesatser och levnadskostnader skiljer sig åt väsentligt mellan kommuner och olika delar av landet. I beräkningarna har generaliseringar och riksgenomsnitt använts. Resultaten ger således inte en återspeglning av faktiska levnadsförhållanden och hur dessa har förändrats över den aktuella perioden. Men de visar på aspekter av pensionssystemet som kan vara av värde att lyfta fram.

Besparingarna inom pensionssystemet under 90-talet resulterade i en nedgång av pensionerna före och efter skatt, mätt i fasta priser, med lägst pensionsbelopp år 1995. Årets redovisning, som tar sin utgångspunkt i just 1995, visar därför på en oförändrad eller positiv inkomstutveckling under perioden. Införandet av den beskattade garantipensionen 2003 innebar en kraftig inkomsthöjning för pensionärerna med lägst inkomster. Följsamhetsindexeringen har givit reellt höjda tilläggs pensioner.

Bostadstilläggen har stor betydelse för pensionstagare med låga inkomster. För de två ensamstående typfallen med lägst inkomst täcker bostadstillägget omkring 80 resp. 60 procent av boendekostnaden. I dessa fall bidrog det särskilda bostadstillägget till att upprätthålla den disponibla inkomsten under mitten av 90-talet. Under åren därefter har den disponibla inkomsten ökat för samtliga och särskilt för dem med lägst inkomst.

Bostadstillägget ger en avsevärd utjämning av inkomsterna mellan låg- och höginkomsttagare. År 2004 hade pensionären med högst ATP-poäng drygt dubbelt så hög pension efter skatt som pensionären med enbart garantipension, medan skillnaden i disponibel inkomst efter boendekostnad uppgick till omkring 50 procent. Bostadstillägget bidrar också till en utjämning mellan typfallen med de lägsta inkomsterna. För dem skiljer den disponibla inkomsten med som mest ett par hundra kronor i månaden. Tidigare under den studerade perioden uppstod

till och med situationen att pensionären utan ATP hade högre disponibel inkomst än pensionären som tjänat in en låg ATP.

Studiens uppläggning

Uppdraget att redovisa det ekonomiska utfallet inom det allmänna pensionsystemet för skilda typfall gavs första gången i 2002 års regleringsbrev och avsåg då utvecklingen under 90-talet. Föregående år fick RFV i uppdrag att lämna en sådan redovisning för den senaste tioårsperioden och i 2005 års regleringsbrev har Försäkringskassan fått motsvarande uppdrag. Denna redovisning, som är en uppdatering av 2004 års rapport, avser det ekonomiska utfallet inom det allmänna pensionssystemet för olika typfall under perioden 1995–2004. Beräkningarna presenteras i 2004 års priser och visar pension före och efter skatt samt disponibel inkomst efter boendekostnad. Med disponibel inkomst efter boendekostnad avses pension efter skatt med tillägg av eventuellt bostadstillägg och avdrag av bostadskostnaden. Vid beräkning av pension efter skatt har den genomsnittliga kommunalskattesatsen, inklusive församlingskatt/kyrkoavgift, för respektive år använts. Denna redovisning baseras på samma typfall och boendesituationer som tidigare rapporter. I en förnyad studie, om ett eller ett par år, kan det finnas skäl att se över valet av typfall och komplettera med representativa fall för hela eller särskilda delar av pensionärskollektivet.

Utgångspunkten vid bestämmandet av boendekostnad har varit dels att spegla de vanligaste boendeformerna och boendekostnaderna för pensionärshushåll, dels att tydliggöra hur regelförändringar avseende bostadstillägg till pensionärer och det särskilda bostadstillägget påverkat den disponibla inkomsten vid olika boendekostnader. För ensamstående typfall har beräkningar gjorts för två olika bostadskostnader. Dels en lägre, vanlig kostnad som berättigar till bostadstillägg vid vissa inkomstnivåer. Dels en högre bostadskostnad vid vilken effekterna av det särskilda bostadstillägget speglas. Det är också först vid den högre hyresnivån man kan skönja effekterna av förändrade hyresgränser vid beräkning av bostadsförmånerna.

Endast inkomster från det allmänna pensionssystemet har beaktats i studien, trots att många ålderspensionärer har även andra inkomster. De flesta med tilläggspension har någon form av avtalspension och många äldre ensamstående kvinnor uppbär änkepension. Förekomsten av såväl dessa inkomsttyper som arbets- och kapitalinkomster och förmögenhet påverkar de faktiska pensionsinkomsterna före och efter skatt samt bostadsförmånerna.

Fyra av typfallen är ensamstående ålderspensionärer, varav tre har tilläggspension med intjänade ATP-poäng enligt följande: 2,35 poäng, vilket motsvarade medelpoängen för kvinnliga ålderspensionärer 1995 resp. 4,38 poäng, som var genomsnittet för män samma år samt 6,50 poäng, som tidigare var den maximala poängen.

De gifta och sammanboende typfallen har pensionsinkomster baserade på följande pensionspoäng:

- Ingen av makarna har tjänat in någon pensionspoäng.
- Mannen har 4,38 ATP-poäng och kvinnan 2,35 ATP-poäng.
- Mannen har 4,38 ATP-poäng, kvinnan har 0 ATP-poäng.
- Båda makarna har tjänat in maximal pensionspoäng (6,50 ATP-poäng).

I redovisningen förutsätts att pensionären har 30 ATP-år respektive 40 bosättningsår för full folkpension/garantipension.

Tabell 1 De ensamstående typfallens månadspension år 2004

Intjänad ATP-poäng	Tilläggspension	Garantipension	Summa
0	0	7 144	7 144
2,35	7 943	962	8 905
4,38	12 025	0	12 025
6,50	16 288	0	16 288

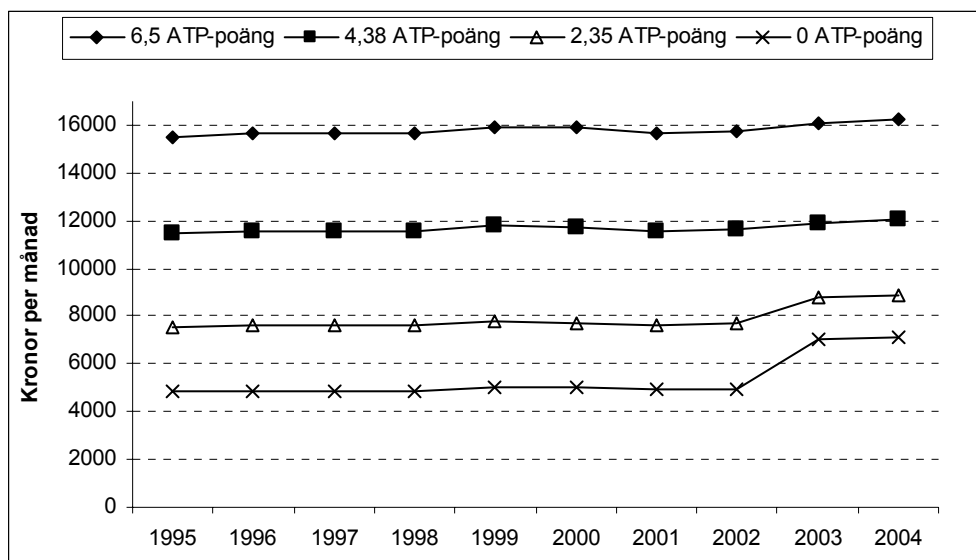
I det följande redovisas utvecklingen av det ekonomiska utfallet för de ensamstående typfallen. Diagram som visar utvecklingen för de gifta typfallen finns i bilaga.

Utvecklingen av pensionsinkomst före och efter skatt 1995–2004

Den allmänna pensionen bestod till och med 2002 av folkpension, pensionstillskott och ATP. Pensionsbeloppen räknades årligen om i förhållande till prisbasbeloppet. Årsskiftet 2001/2002 infördes följsamhetsindexeringen¹ för ATP-pensionen. Från och med 2003 består den allmänna pensionen av tilläggspension (motsvarar den tidigare folkpensionen och ATP) och garantipension. Tilläggspensionen är följsamhetsindexerad, medan garantipensionen följer prisbasbeloppet.

I diagram 1 visas utvecklingen av pensionsinkomsten före skatt åren 1995–2004 för de ensamstående typfallen.

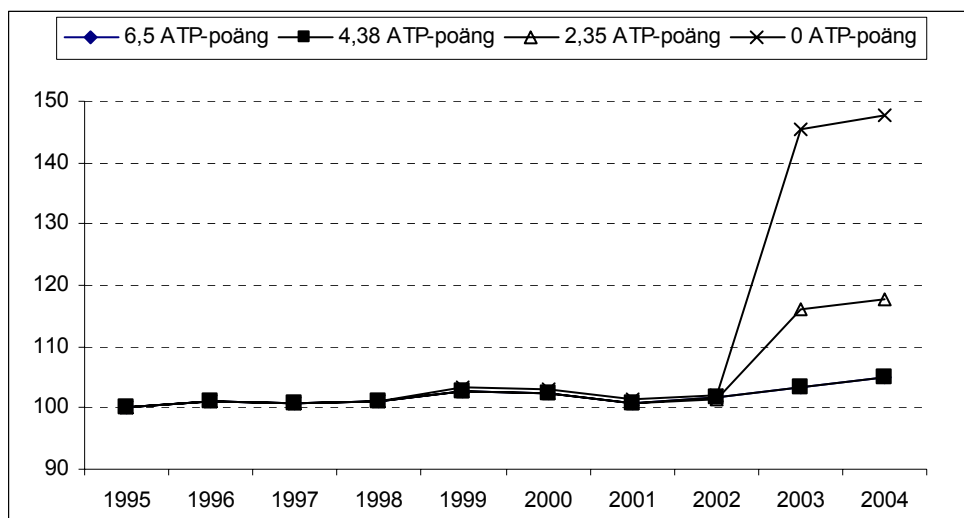
Diagram 1 Pension före skatt för ensamstående typfall. 2004 års priser

¹ Innebär uppräkningsindexeringen i inkomstindex minus 1,6 procentenheter.

I diagram 2 har pensionsinkomsten räknats om till ett index, där 1995 års pension satts till 100, för att lättare kunna följa utvecklingen under perioden.

Diagram 2 Utvecklingen av pension före skatt för ensamstående typfall. 2004 års priser. Index 1995=100

Under större delen av 90-talet kompengades pensionärerna inte fullt ut för prisökningarna på grund av justeringar av det basbelopp som tillämpades vid beräkning av pensionerna. Från 1999 räknades pensionerna åter upp med hela prisbasbeloppet. Följsamhetsindexeringen infördes för ATP år 2002. 2003 räknades folkpensionstillägget i tilläggs pensionen upp med följsamhetsindexering även retroaktivt för 2002. Följsamhetsindexeringen har inneburit en real höjning av tilläggs pensionen.

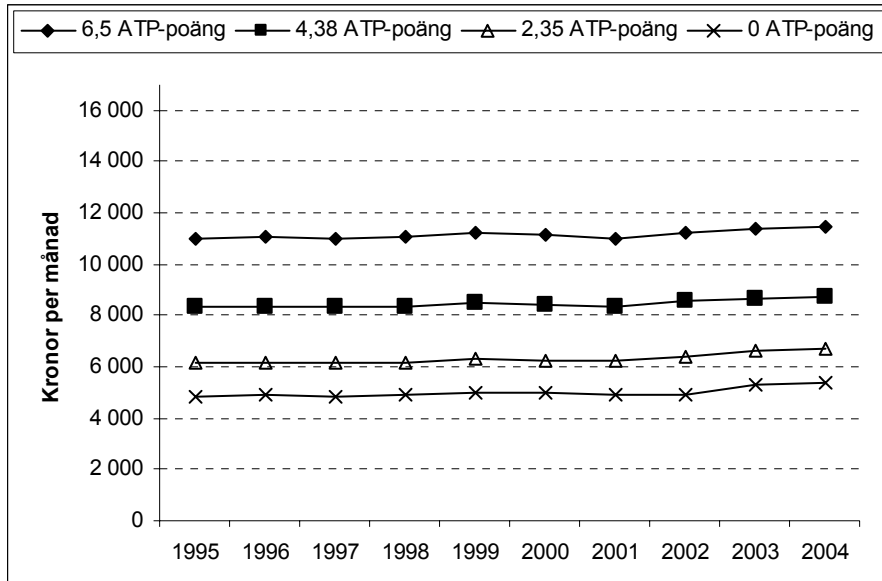
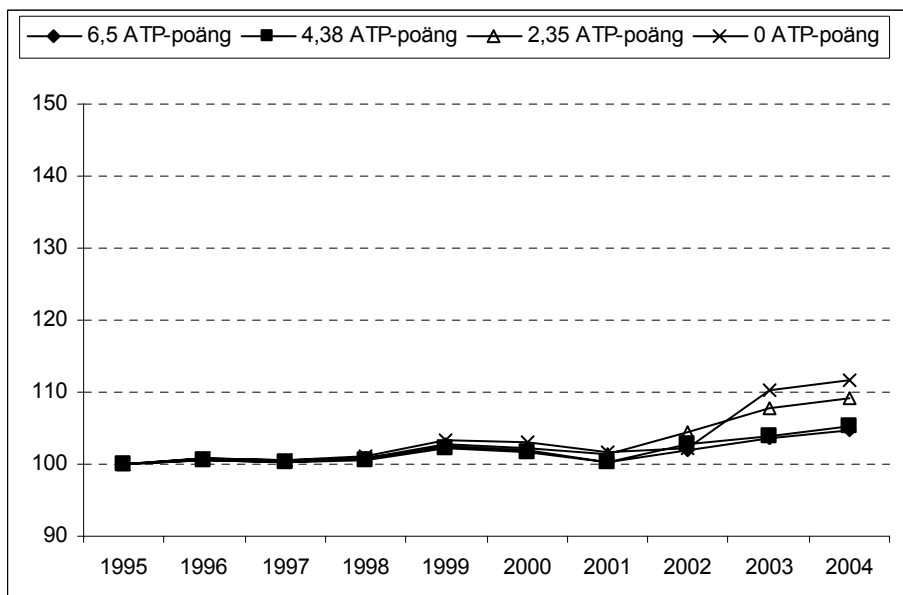
2003 slopades det särskilda grundavdraget för pensionärer och ersattes av en högre, fullt ut beskattad garantipension. Pensionären med maximal garantipension (0 ATP-poäng) fick därmed en kraftigt höjd bruttopension. Även pensionären med 2,35 ATP-poäng har rätt till viss garantipension som ersättning för tidigare särskilt grundavdrag och fick därmed höjd bruttopension.

Övergången till garantipension innebar för de allra flesta en extra höjning även av pensionen efter skatt, eftersom kompensationen för de ändrade skattereglerna beräknades efter den högsta kommunalskatten i riket. Samtidigt höjdes grundavdragsnivån 2003, vilket även det innebar en förstärkning av pensionen efter skatt. I diagram 3 och 4 nedan har den genomsnittliga kommunalskatten tillämpats.

Tabell 2 Genomsnittlig kommunalskattesats inklusive församlings-skatt/kyrkoavgift

År	Skatt	År	Skatt	År	Skatt
1994	31,05	1998	31,65	2002	31,72
1995	31,50	1999	31,48	2003	32,36
1996	31,65	2000	31,58	2004	32,70
1997	31,66	2001	31,75		

Källa: SCB

Diagram 3 Pension efter skatt för ensamstående typfall. 2004 års priser**Diagram 4 Utvecklingen av pension efter skatt för ensamstående typfall. 2004 års priser. Index 1995=100**

Utvecklingen var likartad för de gifta typfallen. Diagram som visar utvecklingen för gifta finns i bilaga.

Utvecklingen av disponibel inkomst efter boendekostnad 1995–2004

Med disponibel inkomst efter boendekostnad avses pensionsinkomsterna efter avdrag för skatt och boendekostnad samt tillägg av eventuella bostadsförmåner. Bostadsförmånerna består av bostadstillägg (BTP) och särskilt bostadstillägg (SBTP). Bostadstilläggen har stor betydelse för pensionstagare med låga inkomster.

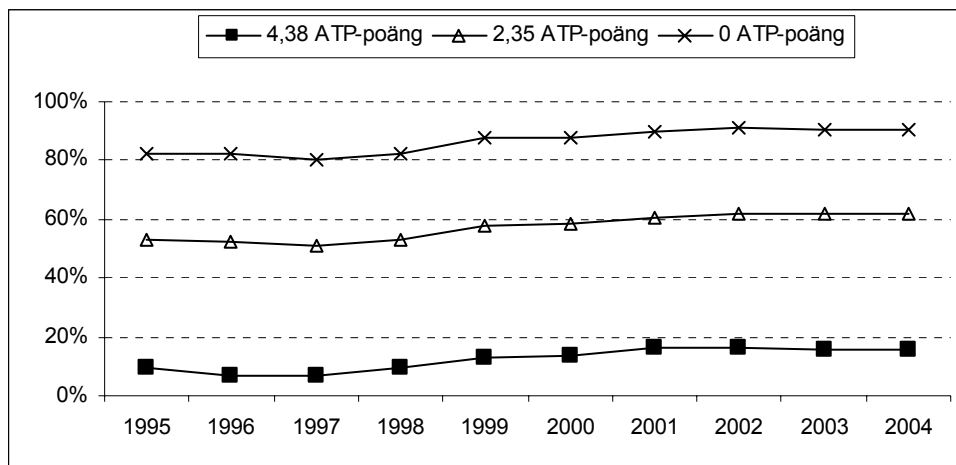
Beräkningar för de ensamstående typfallen har gjorts för två olika boendekostnader, dels en relativt låg men vanlig hyreskostnad för pensionärskollektivet, dels en högre hyresnivå. Den lägre hyresnivån motsvarar genomsnittshyran för en lägenhet på två rum och kök i fastighet byggd 1961–70 och den högre hyresnivån en lägenhet på tre rum och kök, byggd 1981–85. I januari 2004 var hyran (riksgenomsnittet) för dessa lägenheter 3 793 resp 5 273 kr/månad².

De gifta och sammanboende typfallen antas bo i en hyreslägenhet på tre rum och kök byggd 1961–70. Genomsnittshyran för en sådan lägenhet i januari 2004 var 4 704 kr/ månad². Resultaten för de gifta typfallen redovisas i bilagan.

Enligt statistik från SCB bor de flesta ensamstående ålderspensionärer i hyresrätt (56 procent). Bland gifta ålderspensionärer bor endast hälften så många (28 procent) i hyresrätt; för dem är äganderätt den vanligaste boendeformen (49 procent). Genomsnittligt för riket har ålderspensionärer i hyresrätt högst boendeutgift, lägst är boendeutgiften för dem med äganderätt.³

Pensionären med den högsta inkomsten (6,5 ATP-poäng) är inte berättigad till bostadstillägg. De övriga har alla haft bostadstillägg under hela perioden. Den högre hyran (3 rok) ligger över gränsen för den hyra som berättigar till bostadstillägg. Vid denna boendekostnad har de två typfallen med lägst inkomster även fått särskilt bostadstillägg en stor del av perioden. I diagram 5 och 6 visas hur stor del av hyran som har täckts av bostadstillägg under åren.

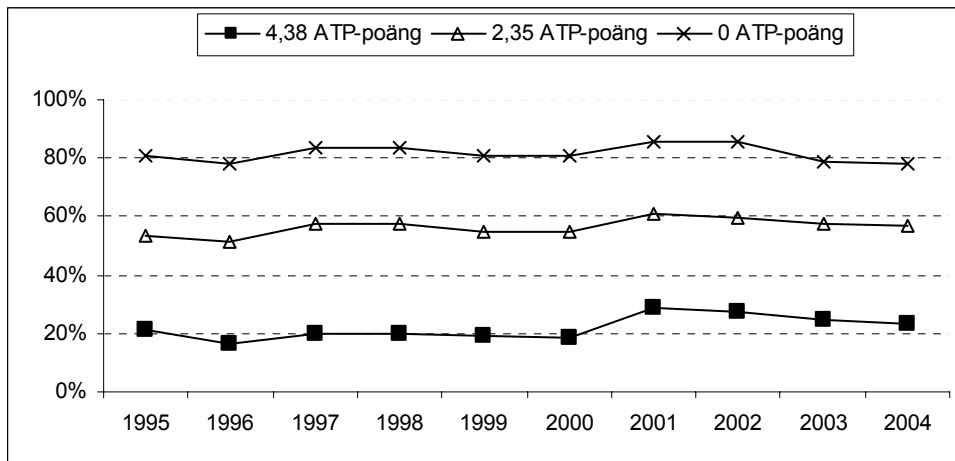
Diagram 5 Andel av hyran som ersätts med bostadstillägg vid den lägre hyran för ensamstående typfall

² SCB, Hyror i bostadslägenheter 2003, BO 39 SM 0401.

³ SCB, Bostads- och hyresundersökningen 2002, BO31 SM 0301. Boendeformer: hyresrätt, bostadsrätt, äganderätt.

Diagram 6 Andel av hyran som ersätts med bostadstillägg vid den högre hyran för ensamstående typfall

Reglerna för BTP förändrades under de första åren av den studerade perioden, vilket i praktiken betydde lägre kompensationsnivåer för de flesta. Vid den högre hyresnivån innebär dock SBTP ett skydd för den disponibla inkomsten för typfallen med de lägsta inkomsterna.

Från och med 1998 bidrog förbättringar i bostadstillägget till att påverka den disponibla inkomsten i positiv riktning. År 2001 höjdes den övre hyresgränsen för BTP till den nuvarande gränsen 4 500 kr/månad och 2002 höjdes ersättningsgraden till dagens nivå 91 procent. Den andel av den högre hyran som ersätts med bostadstillägg har därför sjunkit något de sista åren (diagram 6), vilket medfört i princip oförändrad disponibel inkomst 2004 (diagram 10). Typfallen med den lägre hyresnivån har däremot fått en inkomstökning 2004 (diagram 8).

Diagram 7 Disponibel inkomst vid den lägre hyran för ensamstående typfall. 2004 års priser

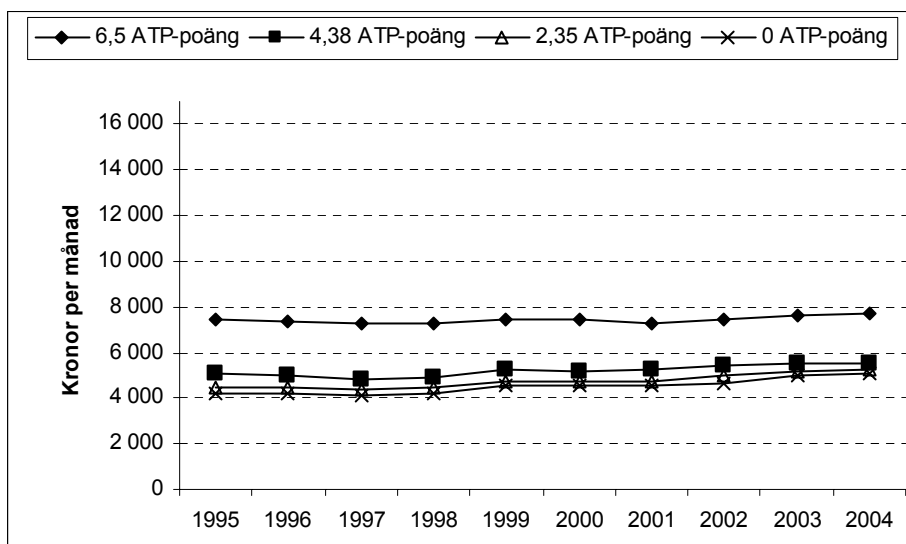
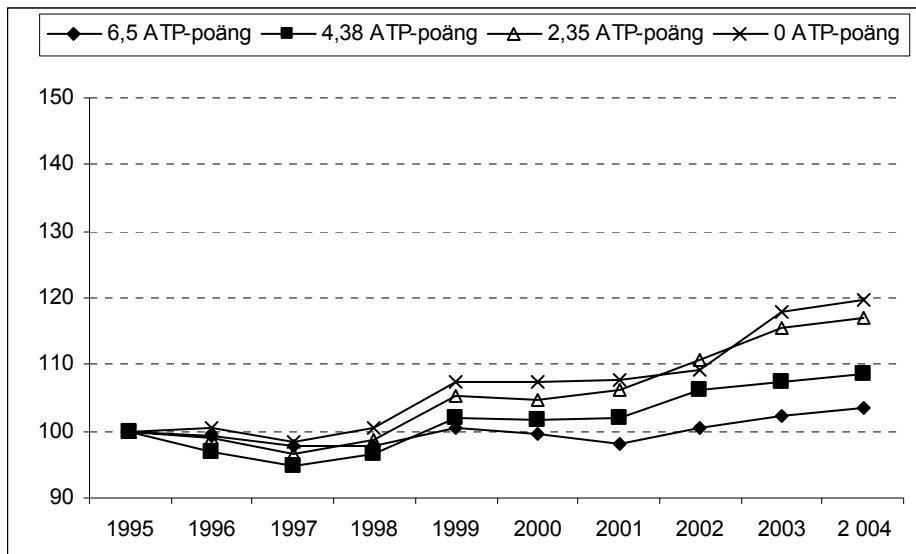

Diagram 8 Utvecklingen av disponibel inkomst vid den lägre hyran för ensamstående typfall. 2004 års priser. Index 1995=100

Som framgår av diagram 7 och 9 har bostadstillägget en starkt utjämnande effekt på inkomstskillnaderna mellan de olika typfallen. Skillnaden i disponibel inkomst för typfallen med låg resp. ingen ATP-poäng är marginell, särskilt vid den högre boendekostnaden.

Diagram 9 Disponibel inkomst vid den högre hyran för ensamstående typfall. 2004 års priser

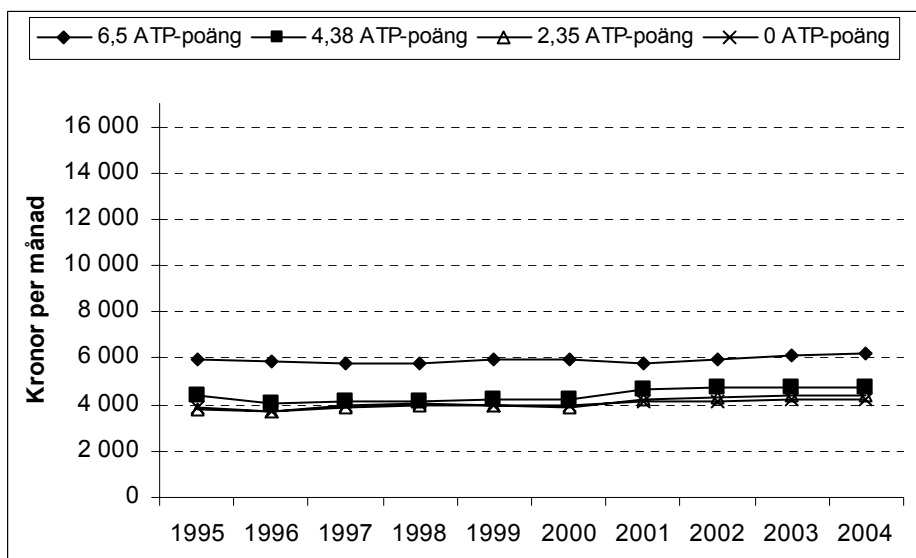
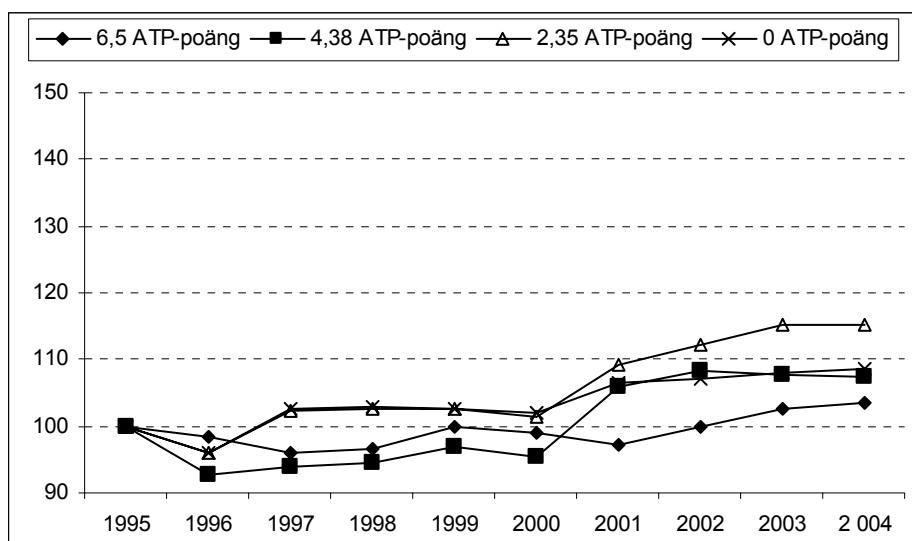

Diagram 10 Utvecklingen av disponibel inkomst vid den högre hyran för ensamstående typfall. 2004 års priser. Index 1995=100

Jämförelse av det ekonomiska utfallet över tiden och mellan typfall

I 2004 års redovisning av det ekonomiska utfallet för typfallen under perioden 1994–2003 framgick, att besparingarna inom pensionssystemet under 90-talet resulterade i att de lägsta pensionerna före och efter skatt inträffade år 1995. Årets redovisning, som tar sin utgångspunkt i just 1995, visar därför på en oförändrad eller positiv inkomstutveckling under perioden. Årsskiftet 2003/2004 gav både följsamhetsindexeringen av tilläggspensionen och prisindexeringen av garantipensionen en uppskrivning med 1,8 procent. På grund av eftersläpningen i priskompensationen i såväl inkomstindex som prisbasbelopp innebar det en ökning av pensionen i fasta priser 2004, då årsmedeltal för KPI används för prisomräkningen.

Utvecklingen av disponibel inkomst efter boendekostnad visar däremot på en nedgång under de första åren under den här studerade perioden. Nedgången är särskilt tydlig för typfallet med 4,38 ATP-poäng. Vad gäller utvecklingen mellan 2003 och 2004 steg den disponibla inkomsten vid den lägre hyresnivån. För typfallen med den högre hyran är den disponibla inkomsten i det närmaste oförändrad. Kurvorna som visar den procentuella utvecklingen över tiden för respektive typfall är naturligtvis beroende av vilket år som väljs som utgångspunkt, dvs. vilket år som index sätts till 100.

Bostadstillägget ger en kraftig utjämning av inkomsterna mellan olika grupper. År 2004 hade pensionären med högst ATP-poäng drygt dubbelt så hög pension efter skatt som pensionären med enbart garantipension. Sett till disponibel inkomst efter boende har skillnaden minskat till ca 50 procent. Den disponibla inkomsten för typfallen med 0 resp. 2,35 ATP-poäng (medelpoäng för kvinnliga pensionärer 1995) skiljer som mest med ett par hundra kronor i månaden. Flera år under perioden hade pensionären med låg ATP till och med lägre disponibel inkomst än pensionären utan ATP vid den högre boendekostnaden. Inkomstutjämningen har till viss del ökat under perioden. Införandet av den fullt ut beskatta-

de garantipensionen 2003 innebar minskade inkomstskillnader mellan låg- och höginkomsttagare både före och efter skatt.

Tabell 3 Skillnaden i pension före resp efter skatt för ensamstående typfall. Index 100 då ATP-poängen=0

ATP-poäng	1995 Pension		2000 Pension		2004 Pension	
	före skatt	efter skatt	före skatt	efter skatt	före skatt	efter skatt
0	100	100	100	100	100	100
2,35	156	127	155	126	125	124
4,38	237	172	235	169	168	162
6,50	321	227	318	224	228	212

Tabell 4 Skillnaden i disponibel inkomst för ensamstående typfall. Index 100 då ATP-poängen=0

ATP-poäng	1995 Disponibel inkomst		2000 Disponibel inkomst		2004 Disponibel inkomst	
	låg hyra	hög hyra	låg hyra	hög hyra	låg hyra	hög hyra
0	100	100	100	100	100	100
2,35	107	98	104	98	104	104
4,38	121	113	115	105	110	111
6,50	176	154	164	149	152	146

Den utveckling som visats här tar hänsyn endast till inkomster från det allmänna pensionssystemet inklusive bostadstillägg. Den totala pensionsinkomsten inkluderar ofta flera inkomstkällor. Det är därför inte möjligt att dra några generella slutsatser om hur de faktiska förhållandena mellan olika inkomstgrupper har förändrats under perioden.

Bilaga

Samtliga redovisade belopp avser per person, dvs. hälften av hushållets totala inkomst

Diagram 1 Pension före skatt för gifta typfall. 2004 års priser

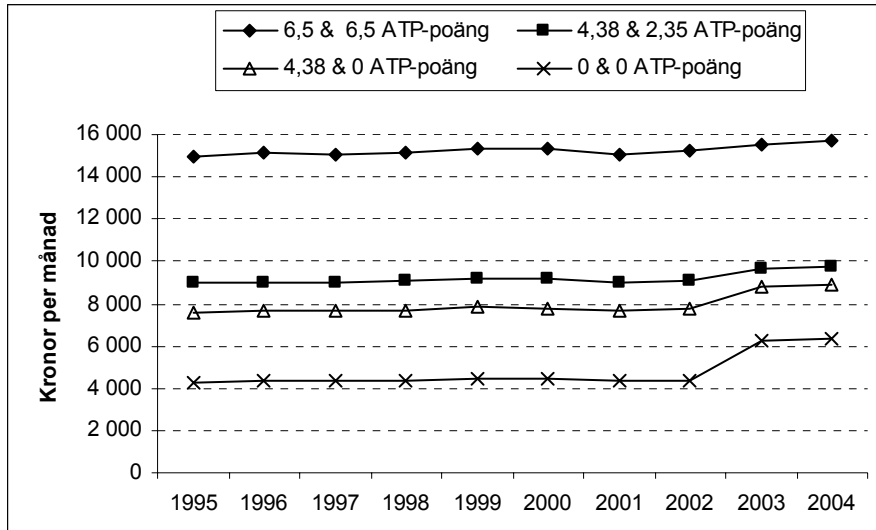

Diagram 2 Utvecklingen av pension före skatt för gifta typfall. 2004 års priser. Index 1995=100

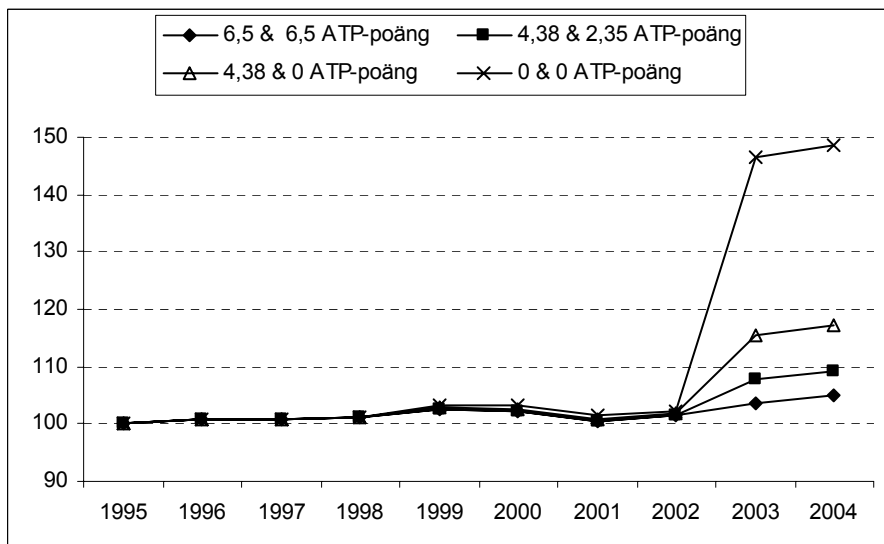
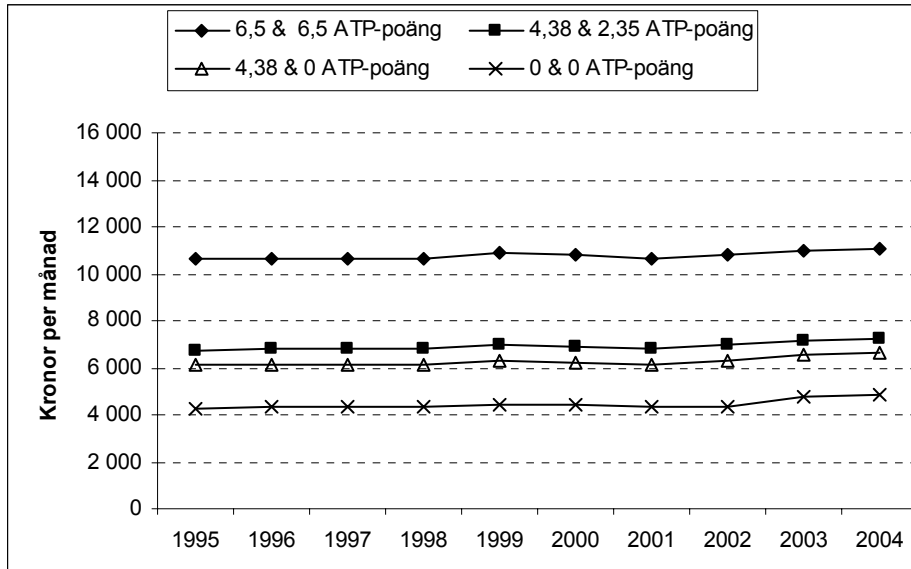
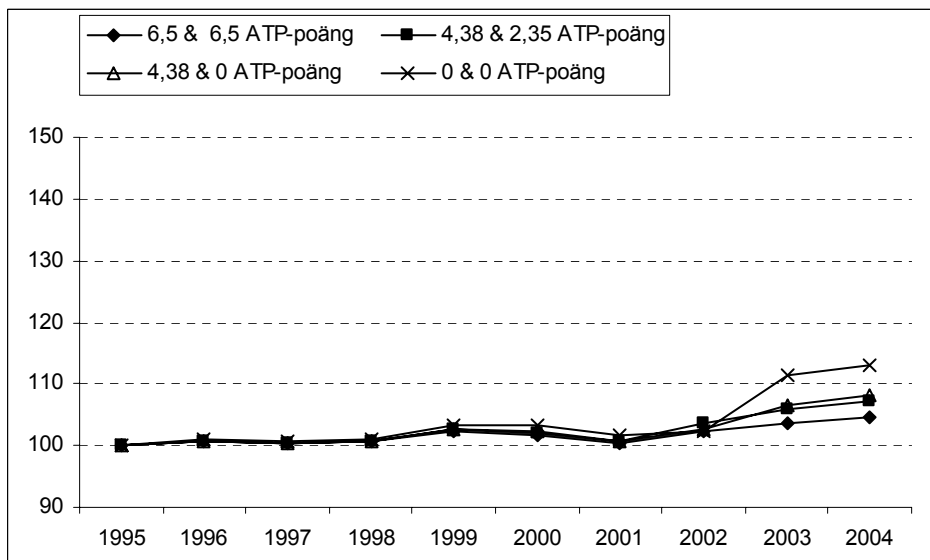
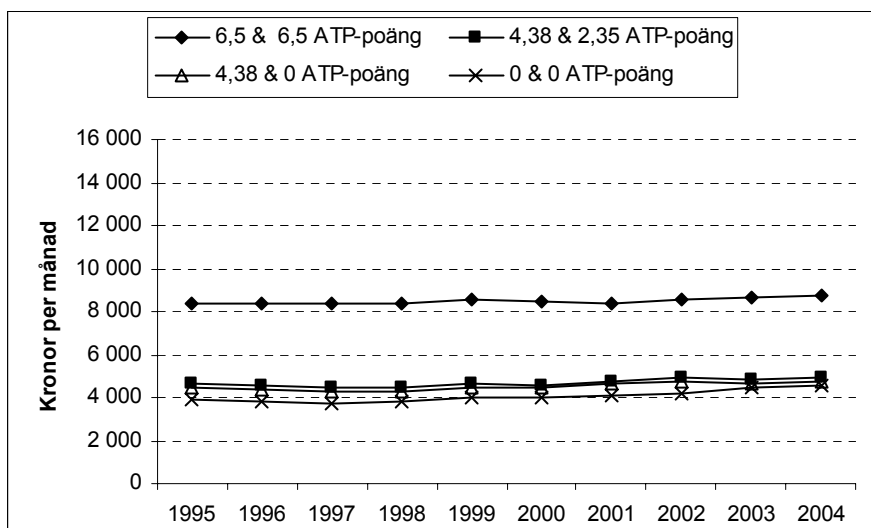
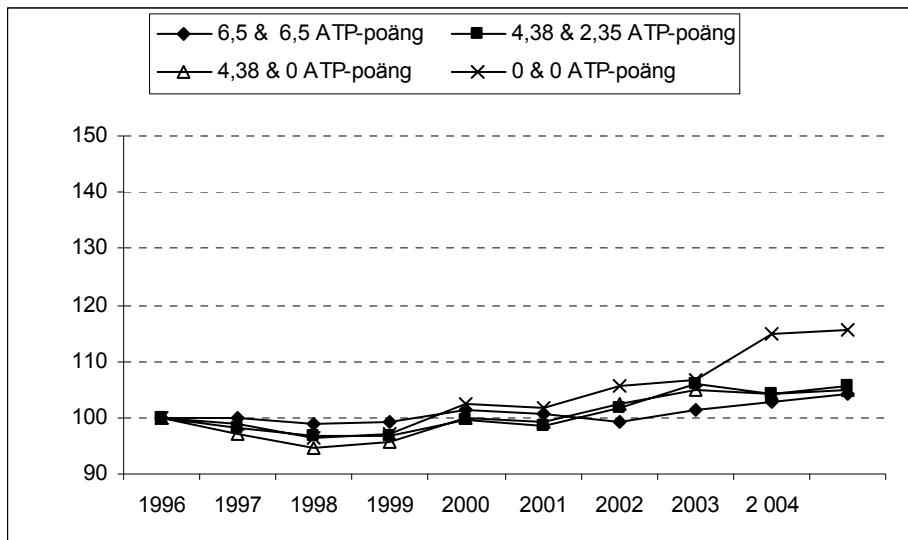

Diagram 3 Pension efter skatt för gifta typfall. 2004 års priser**Diagram 4 Utvecklingen av pension efter skatt för gifta typfall. 2004 års priser. Index 1995=100****Diagram 5 Disponibel inkomst efter boende för gifta typfall. 2004 års priser**

**Diagram 6 Utvecklingen av disponibel inkomst efter boende för gifta typfall.
2004 års priser. Index 1995=100**

Följande Redovisar har publicerats under år 2005

- 2005:1 Bostadsbidrag – effekter av ändrat intervall för återkrav/
tilläggsutbetalning
- 2005:2 Uppskattning av mörkertalet i BTP
- 2005:3 Statens åtagandekostnad för sjuk- och aktivitetsersättning.
Uppskattning under 49 år, räknat från ett basår
- 2005:4 Det ekonomiska utfallet inom det allmänna pensionssystemet
under de senaste 10 åren